

Néhány hónappal ezelőtt megjelent kis dolgozatomban,¹ amelyben a szegedi M. Kir. Horthy Miklós-Tudományegyetem újonnan megszervezett, önálló, a súlyos viszonyok közepette is lassanként fejlődő Földtani Intézetének rövid élettörténetét, tudományos felszerelését, megkezdett munkásságát, egyes célkitűzéseit ismertettem, egyik törekvés-ként az Intézet szellemi életét, szellemi kapcsolatait bizonyító időszakos folyóirat megindítását, megjelentetését jelöltem meg. A már korábban megkezdett előkészítő munka sikeres volt, sikerült megteremteni a folyóirat megjelentetésének egyik alapfeltételét, a szerény keretek között mozgó pénzügyi alapot. A szegedi M. Kir. Horthy Miklós-Tudományegyetem Barátai Egyesületének, nemkülönben a Salgótarjáni Kőszénbánya R. T. erkölcsi és anyagi támogatását megnyerve máris biztosított a folyóirat megjelenése. Megvan a remény arra, hogy további támogatás elnyerésével az Intézet anyagi ereje is mindig elegendő lesz arra, hogy a folyóirat rendszeresen megjelenhessék. Hála és köszönet e helyről is mindazoknak, akik megértő támogatással mindezt lehetővé tették.

A folyóirat külső, szerény formáját természetesen az ötödik háborús év lehetőségei szabták meg. Remélem, a békeévek mihamarabbi elkövetkezésével a folyóirat kiállításában is többet nyújthatunk. A két lehetőség: a több dolgozatot tartalmazó kötetekben, vagy a kisebb-nagyobb terjedelmű dolgozatokat önállóan hozó füzetekben való megjelentetés közül az utóbbit választottam. Szabadabb, a megjelentetést megkönnyítő a dolgozatoknak egymástól függetlenül történő kiadása. Nem kell várni ekké, anyagiak összegyűjtésére, egyik füzet egymástól függetlenül követheti a másikat.

A „Geologica Szegediensia“ első sorban természetesen az Intézet munkásságáról, minden az Intézettel kapcsolatos munkáról igyekszik majd számot adni a tudományos világ előtt. Anyagi erőnkhez mérten természetesen igyekezni fogunk az Intézeten kívül álló szakemberek munkáját is közölni, ezt különösen akkor fogjuk megtenni, ha a dolgozatok alföldi vagy éppen közelebről szegedi vonatkozásúak. A megjelenendő dolgozatok tárgyköre tehát első sorban Szegednek és tágabb környezetének, a Nagy Magyar Alföldnek különféle földtani kérdéseiből fog kiadódni.

A „Geologica Szegediensia“ (tárgykörének körvonalazására talán leghelyesebb módszer az lesz, hogy az Intézet munkaterveit részletesebben ismertetem.

Azokon a munkálatokon kívül, amelyekről az Intézet életével kapcsolatosan már beszámoltam említett kis dolgozatomban is, az 1943. év újabb eredményeként könyvelhetem el azokat az alföldi feladatokat

jelentő vizsgálatokat, amelyeket 1943. őszén végzett el Mihály István int. adjunktus úr. Elsőként a Sajó-szabályozásnál a ma már építés alatt álló Sajó-csatorna előkészítő földtani vizsgálatát említem fel, másodiknak a Duna—Tisza-csatorna most már véglegesnek tekinthető változatán végzett újabb kutató fúrás-sorozatát. Mint kapcsolódó feladat adódott először is a Sajó-csatorna előzetes fúrásaiból, majd azok alapján az Építésvezetőség figyelmét rájuk felhíva, a már mélyítés alatt levő csatorna-részletből kikerült fatörzsek vizsgálata. Ezek feldolgozását Egyetemünk Növénytani Intézetében Dr. Szala István tanársegéd úr végzi el Greguss Pál professzor irányítása mellett. A fúrásokat vezető Mihály dr. több százra menő olyan mintanyagot gyűjtött be a Duna—Tisza-csatorna 1942-ben és 1943-ban feldolgozott vonalrészletei mentén, amelyeknek pollentartalma, második kapcsolódó tanulmányként, értékes eredményeket hozhat a Duna—Tisza köze északibb részén kialakult óholocén—pleisztocén üledékek keletkezésének idejére, a keletkezés körülményeire. Ezeket a vizsgálatokat Dr. Zólyomi Bálint egyet. magántanár úr végzi, akinek előkészítő munkáiban Bibó Lenke intézeti gyakornok kisasszony segédkezik. Ugyancsak óholocén—pleisztocén üledékeink ismeretéhez fog hozzájárulni a Sajó-csatorna környéki fatörzs-anyag említett feldolgozása is.

Végül ugyancsak az Alföld óholocén—pleisztocén üledékeinek ismeretéhez fog adatokat szolgáltatni az a legújabb munkálatunk, amelyet Szeged sz. királyi város anyagi támogatásával 1943. végén indítottunk meg és amely munkálatoknak további folytatását a város vezetősége máris biztosította. A Város most készített el általános csatornázási tervét és a tervezéshez szükséges volt a város területének bizonyos pontjain sekély fúrásokat lemélyíteni, hogy a csatornázási mélységekig a talajrétegződést, a talajminőségeket és a csatornázási mélységekig jelentkező talajvizek kémiai összetételét megismerjük. Ezeket a munkálatokat elvégezve, máris sok adat kerül feldolgozásra és annak idején közlésre. A Város Vezetőségének megértése révén ezeket a munkálatokat folytatni fogjuk olyan más irányú munkák elvégzésével is, amelyek a város más fontos technikai kérdéseit világítják meg (építkezési lehetőségek, téglagyárak kitelepítése, elhelyezése, stb.).

Amint azt már többször idézett dolgozatomban is megemlítettem, munkatervünk az Alföld mélyebb, idősebb pleisztocén, pliocén, stb. üledékeinek vizsgálata is. Ilyen vizsgálatokhoz a magunk mélyebb fúrásaiból gyűjtenők az így teljesen megbízható anyagot. Felettes hatóságunk az erre szolgáló ellátmány megadásával máris biztosította ilyen kutató fúrásorozat megindításának lehetőségét, amelyeket a Duna—Tisza közének hátságán több szelvényben fogunk végrehajtani. Elgondolásaink között szerepel továbbá a Titeli fennsík, a bácskai (telecskai) dombvidék hasonló irányban történő vizsgálata. Nem tartom ugyanis kizártnak, hogy az említett vidékek magas lösz-felületén kialakult dolinás terület alatt, úgy, amint azt a Manát-kutatások az ész-

kibb részeken, Katymár környékén bebizonyították, a jelenlegi felszín alatt nem nagy mélységben, olyan alaphegység-részlet lehet, amely elősegítette a dolinas felszín kialakulását.

Törekvésünk feldolgozni minél többet és pedig első sorban a Nagy Magyar Alföld délibb, a Budapest—Nagyvárad közti vasútvonaltól D-re eső részéről származó mélyebb fúrások meglevő mintaanyagából. A magam egyéni terve egyébként a Nagy Magyar Alföldről szóló eddigi földtani eredmények részletes tanulmányozása és azok kritikai értékelése, hogy, mint az egyik alföldi egyetem földtan professzora, minél előbb és minél teljesebb képben állíthassam össze a Nagy Magyar Alföld földtani felépítéséről kialakult nézeteket. Az a meggyőződéseim ugyanis, hogy a Nagy Magyar Alföld felépítésére, kialakulására vonatkozó sok nézetünket lényegesen módosítanunk kell. Így a Manát-fúrások révén máris értelmezni lehetett az aránylag nem is régi és Szabadka vidékére vonatkozó geofizikai eredményeket, ennek alapján pedig máris lényegesen módosul pl. a Duna—Tisza közti területnek felépítését ábrázoló ismert Halaváts-féle szelvény.² A kincstári stb. mélyfúrások eddig ismert eredményei alapján pedig úgy látszik, hogy az Alföld északibb része, legalább is a legújabbban lemélyített tizsakürti (Künszentmárton mellett) kincstári fúrás vonaláig, más felépítésű, mint a délibb rész. Valószínűnek látom, hogy az említett északibb rész korábban süllyedő terület volt, mint a déli. (Lehetséges, hogy az északibb részen is három területet lehet majd különválasztani, a Nyírség homokbuckás dombvidékét, tehát azt a hátságot, amelyik a Zempléni Szigethegységet, illetőleg annak folytatásában a Tokaj—Eperjesi Hegység keleti oldalát a bihari Réz- és Bükk-hegységgel köti össze, az említettől K-re fekvő Szatmári síkságot, valamint az attól Ny-ra eső Hajdúság, stb. vidéke mélyebbre süllyedt rész. Feltűnő a Nyírség magas hátságának egyenes vonalú elhatárolódása a két szomszédos mélyebb terület felé.) Ezen az északibb részen át kellett kapcsolódnia az Erdélyi Medence eocén tengerének az Egervidéki, a budai eocén tenger felé, amit a *Nummulina fabianii* jelenléte bizonyít az említett vidékek eocén üledékeiben.³ Azok a mélyfúrások, amelyek az Alföld északibb területén — Tizsakürt vonaláig számítva — elérték az alaphegységet, az alaphegység felett oligocén, miocén üledékeket kerestek. A délibb részeken pedig, így már a Manát Körösszegapáti melletti fúrásában is, az alaphegységen a pliocén üledéksorozat közvetlenül, esetleg durva alapkonglomeráttal települ olyan módon, mint a Mecsektől É-ra, a tolnai dombvidéken. A délibb rész süllyedése tehát lényegesen fiatalabb és gyorsabb ütemű volt, mint az északibb részé. Aligha tévedek, ha a délibb résznek süllyedésében és szerkezeti mozgásaiban olyan mozgásoknak tulajdonítok nagy szerepet, aminő mozgások a Mecsek peremének szerkezeti viszonyait az É-i és D-i oldalán egyaránt úgy alakították ki, amint ma látjuk. Ezek pedig pliocén mozgások.

Különbséget látok a Nagy Magyar Alföldet felépítő rétegcsoportok kifejlődésében is az északibb és a délrebb rész között. Az északibb részeken általában csak a „pannoniai—pontusi“ rétegcsoportot az, amelyet mint legfiatalabb rétegcsoportot, ősmaradványok, stb. révén pontosan el lehetett még választani a sorozatban. A „pannoniai—pontusi“nál fiatalabb üledéksor ott általában ősmaradvány-mentes és eddig nem lehetett pontosabban osztályozni, taglalni őket. Ezzel szemben Mezőtúr vonalától D-re (— érdekes a választóvonalak körülbelüli egybeesése —) a délrebb részeken ismerünk olyan (mindenesetre gondosabban, illetőleg nem rotary-rendszerrel lemélyített) mélyfúrásokat, amelyekben a belőlük kikerült faunák alapján a pliocén fiatalabb szintjét is meg lehetett állapítani és amely rész ilyen módon a Szlavoniai medencéhez áll közel ^{4, 5, 6}.

Munkaterveink közé tartozik a mai felszín egyes részeinek részletes üledékközöttani vizsgálata is. Mihály dr. adjunktus úr folytatja a lösszel kapcsolatos tanulmányait. Meg fogjuk rendre vizsgálni a Maros, a Tisza, a Körös és esetleg a Duna pestmegyei, bácskai szakaszának egyes részein lerakódó üledékeket. Ha azok, amint várható, egyes jelenségek alapján elkülöníthetők, megkíséreljük ezeket a jellegeket felkeresni a pleisztocén, esetleg pliocén rétegek fúrásmintáiban is. Reméljük, hogy ezzel sikerülni fog fokozatosan elhatárolni a pleisztocén (esetleg pliocén) törmelékűpeket a Nagy Magyar Alföld területén. Annak idején, amikor a M. Kir. Földtani Intézet tagjaként a karcagi mélyfúrások anyagait átvizsgáltam, egyik üledékben máramarosi gyémánt kristálykákat találtam. Ez az üledékanyag tehát legalább részben az ÉK-i Kárpátok vidékéről került el Karcag vidékére.

A „Geologica Szegediensia“ a felsorolt és elsőrendűen alföldi feladatok megoldását tárgyaló cikkeken kívül természetesen közölni fog más irányú földtani, őslénytani dolgozatokat is, ezek között ismét első sorban intézeti anyaggal kapcsolatos tárgyúakat. Egyes vidékeken végezni fogunk hegyvidéki földtani tanulmányokat is és pedig első sorban a geológus-doktorjelöltek tudományos kiképzésével kapcsolatban. Így a hegyvidéki részletes felvételi munka elsajátítására vettek részt az intézeti gyakornokok 1943 nyarán egyik újabb munkában, a M. Kir. Földművelésügyi Miniszter Úr által megindított visó-völgyi munkálatokban, ahol a vízzárógát földtani előkészítő munkáját végeztük el (Ferenczi) és a szilágy megyei oligocén szenterület már harmadik éve folyó vizsgálatában (Ferenczi).

Reméljük, hogy a részletezett munkaterveket fokozatosan végre is tudjuk hajtani. Ha pedig dolgozhatunk, Isten segítségével lesznek eredményeink is, amelyeket, legalább részben, munkásságunk szerény megtestesítője, a mai számmal meginduló folyóiratunk, a „Geologica Szegediensia“ közölhet a tudományos világgal. Ehhez a törekvésünkhöz kérjük barátaink megértő támogatását és szakköreink tárgyilagos kritikáját.

IRODALOM.

¹ Ferenczi, István: A szegedi M. Kir. Horthy Miklós-Tudományegyetem Földtani Intézete. (Földtani Értesítő, VIII., 1943, 53—61. o.).

² Halaváts, Gyula: Az Alföld Duna—Tisza közötti részének földtani viszonyai. (A M. Kir. Földtani Intézet Évkönyve, XI., 1895, VI. tábla).

³ Ferenczi, István: Adatok a Buda-Kovácsi Hegység geológiájához. (Földtani Közöny, LV., 1925, 206. o.).

⁴ Schmidt, Eligius: A kincstár esonkamagyarországi szénhidrogén-kutató mélyfúrásai. (A M. Kir. Földtani Intézet Évkönyve, XXXIV. k., 1940).

⁵ Halaváts, Gyula: A szentesi két artézi kút. (A M. Kir. Földtani Intézet Évkönyve, VIII. k., 1888).

— A hód-mező-vásárhelyi két artézi kút. (U. o., 1889).

— A szegedi két artézi kút. (U. o., IX., 1891).

— A szarvasi artézi kút. (A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Szabadkán tartott XXX. vándorgyűlésének munkálatai, 1900).

— Mezőtúri artézi kutak. (A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Szegeden tartott XXXIII. vándorgyűlésének munkálatai, 1906).

— A nagybecskereki fúróluk. (A M. Kir. Földtani Intézet Évkönyve, XXII., 1914).

⁶ Sümeghy, József: Két alföldi artézi kút faunája. (Földtani Közöny, LIX., 1930).